

Sociální pracovnice Luisa Fischerová

Transport AAl, č. 189, 2. 7. 1942, Praha – Terezín.

Transport Er, č. 712, 16. 10. 1944, Terezín – Osvětim, kde zahynula.

Pavla Kodymová

Luisa Fišerová se narodila 6.9.1905 v Rychnově nad Kněžnou v česko-židovské národnostně uvědomělé rodině. Její rodiče, novináři, byli vlastenci a vyznavači masarykovského realismu, otec Otto Fischer, redaktor, se zaměřoval zejména na politické události a matka Irma Jarmila Fišerová zase na divadelní a taneční umění. ... „u Fišerů se mnoho četlo, rozprávělo; přicházeli lidé umělečtí i političtí na kus debaty, pro knihu, polemiku i kritiku, přispívající k vytváření intelektuálního prostředí, které nebylo bez vlivu na Lolu i její sestru Jiřinu – později nadanou básnířku a překladatelku Rilkeho“ (ta byla záhy po vyhlášení protektorátu pro své levicové zaměření a napomáhání odboji zajata a odsouzena). Zájem o vše nové, pokrokové i ušlechtilé přivedl Luisu ke studiu na Lyceu, následně ke studiu na Vyšší škole sociálně zdravotní péče v Praze, ke studiu jazyků a sociologie a také ke skautingu. Veškeré vědomosti i dovednosti po zbytek svého života mnohonásobně zúročila. Na Lyceu odmaturovala s vyznamenáním a s výborným prospěchem ukončila i Vyšší školu sociální péče v Praze. Její první praxe se odehrála na Kladensku a Lánsku ve Vzorné akci zdravotní a sociální, odkud po několika letech přestoupila jako vychovatelka a sociální pracovnice do Legie malých¹ – organizace zaměřené na mimoškolní práci (zábavu a vzdělávání) s dětmi, dorostem a rodiči ze sociálně slabých rodin. S Legií malých měla Luisa zkušenosti ještě z dob studia, kdy ji v rámci exkurze v této organizaci natolik zaujaly provozované aktivity, že se stala dobrovolnou pracovnící. Z Legie přichází do Červeného kříže, jako tajemnice. V archivu se dochovaly její podklady pro odborné přednášky pro rozhlas. Dr. Alice Masaryková ji hodnotí jako kolegyni, která: ... *prokázala, jak její schopnosti jsou mnohotvárné, její pracovitost příkladná, pilnost a disciplína v práci vzorná. Sociální práce je jí víc než zaměstnáním, jest jejím životním zájmem.*“

Louisa se věnovala i činnosti redaktorské a jako členka výboru Organizace sociálních pracovnic měla na starosti vydávání spolkových informací, které se staly základem pozdějšího samostatného časopisu Sociální pracovnice. Lze říci, že i díky její houževnatosti se podařilo z jednoduchého bulletinu vytvořit — rokem 1934 počínaje — pravidelný měsíčník, který byl po obsahové i formální stránce v té době jediný svého druhu.²

Dokumenty archivu Mezinárodní federace sociálních pracovníků (IFSW) dokazují, že se v roce 1932 jako zástupce českých sociálních pracovníků a členka výboru Organizace sociálních pracovnic účastnila zakládající schůzky Mezinárodního státního sekretariátu sociálních pracovníků, založeného na bázi volné mezinárodní spo-

1 Začátkem 20. Let dvacátého století tuto organizaci založila dr. Alice Masaryková jako sociální instituci Červeného kříže.

2 *memoriam: Luisa Fischerová, Irena Krausová, Anna Procházková-Kefurtová, 1946, s.7.18*

lupráce národních sdružení sociálních pracovníků. Tento byl později přejmenován na Mezinárodní federaci sociálních pracovníků.

Události roku 1938 vstoupily jak do jejího pracovního, tak i do soukromého života. Luisa odmítla emigrovat, opustila své místo v Červeném kříži a začala pečovat o své rodiče. Jednak na své rodině citově velmi lpěla a hodlala jí pomáhat a podporovat a také, jak uvádí její kolegyně Jindra Pešková: *...„její i nás všech představitost byla příliš chudá, pokud šlo o vyhlazovací metody Němců. (...) Ale nebyla by to Lola, kdyby v této době duchovní i fyzické strážně nestála v čele své rodiny. I když byla do základu otřesena, neztrácela víru v překonání naší i evropské pohromy, nedala se znechutit hospodářskými poměry tak, aby jako mnozí zredukovala své zájmy za zcela materiální a provizační záležitosti. V prochladlém bytě, (...) s omrzlinami na ruku, hospodařila se skautskou vynalézavostí, vždy ochotná a srdečná pohostit návštěvníky domu a nahradit skromný stůl zajímavými rozpravami sociálními politickým a literárními nebo recitací...“*³ I nadále se věnovala všemu, co souviselo se sociální prací, a to ji dovedlo k odborné sociologické literatuře. Jejím zájmem se stalo téma součinnosti dobrovolných pracovníků dorostové péče pro Zemské ústředí péče o mládež, které zpracovala a vydala pod jménem kolegyně Jindry Peškové. Ačkoliv to pro ni nebylo lehké, protože v té době již musela nosit židovský odznak a nesměla používat veřejnou dopravu, pohybovala se pěšky po celé Praze a sháněla odbornou i filosofickou literaturu, aby si mohla udržet duševní i pracovní úroveň. Věřila, že válku přežije. Jen jednou prý podle Peškové zapochybovala, a to, když jí předávala svůj referát pro Zemské ústředí a požádala ji: *„Prosím, ukaž jej paní doktorce Masarykové, nevidím-li se s ní, aby věděla, že jsem neselhala.“*

V roce 1940 dostává od obce náboženské obce židovské přiděleno místo hospodyně vychovatelky a sociální pracovníce v chlapeckém internátě Ve Spálené ulici. Ale už v létě roku 1942 po atentátu na Heydricha se Luisa s rodinou nevyhnula transportu do Terezína. O jejich osudu se dozvěděly její kolegyně až z dopisů tajně doručovaných českými četníky, které posílala další sociální pracovníce internovaná v Terezíně Irena Krausová. Později se i Luise dařilo poslat tajné dopisy, ve kterých ujišťovala své okolí, že ani uprostřed terezínských hrůz a násilí se nevzdala svých duchovních a intelektuálních potřeb a denně četla Bibli a Komenského, které jediné měla k dispozici, psala si deník a postrádala v Terezíně nedosažitelné knihy filozofického obsahu. Ale také, jak psala další z internovaných sociálních pracovníc Běrová, byla vděčná za kousek výhledu do koruny stromů. *... S Lolou jsem se sešla poprvé v terezínských kasárnách na nádvoří, kam jsme byly vyklopeny z pražského transportu. Byla přijata ihned po příjezdu do Terezína jako sociální pracovníce do Domova hochů. Ujala se této práce s láskou a energií jí vlastní. Často jsme se sešly s Irenou a Lolou, abychom zejména v začátku si vypracovaly společný pracovní program. Lola z nás tří nejspíše se věnovala práci sociální. Zastávala práci školní sociální pracovníce a správkyně dětského domova. V rámci kulturního týdne uspořádala obsáhlou přednášku o vzniku a vývoji sociální péče.*⁴

Do Terezína přišla Luisa Fischerová dne 2. července 1942 a okamžitě začala pracovat jako vedoucí sociální péče v chlapeckém domově L 417. Záhy byla stanovena opatrovnicí osiřelých dětí v ghettu., které jí byly svěřeny do péče. Ona si jako svůj zvláštní

3 s. 15

4 Pešková, J. in: *In memoriam: Luisa Fischerová, Irena Krausová, Anna Procházková-Kefurtová, 1946, s.7.18*

úkolem stanovila umístit nejmladší sirotky do péče „náhradních rodičů“, které jim hledala a v mnoha případech uspěla⁵. Text věnovaný vzpomínce na vychovatele z terezínského ghetta uvádí, že pod Odborem péče o mládež: ... „na sociálním oddělení dětského domova byla nesmírně obětavá vedoucí sestra Luisa (Lola) Fischerová (kdysi tajemnice Alice Masarykové), která dětem obstarávala první a poslední, včetně náhradních rodičů.“

Z dochovaného zápisu Luisy Fischerové v roli opatrovnice a sociální pracovnice⁶ se dozvídáme, jak sociální péče o děti⁷ v letech 1942–1944 na terezínské ubikaci L417 vypadala. „Začátek školy byl charakteristický transporty – přílivem a odlivem dětí. Protože jedna událost následovala či překrývala druhou, vznikaly stále nové nepředvídatelné potíže, které si zpočátku vyžadovaly pružné a rychlé řešení formou improvizací a okamžitých zásahů případ od případu, koncepce neexistovala. Jen z popisu průběhu roku 1942 v L417 vyplývá, že jen se podařilo vyřešit nápor transportu, následovala spálová epidemie, další příchozí transport s desítkami dětí z pražského sirotčince, epidemie žloutenky, opět příchozí a odchozí transporty dětí a epidemie tyfu, kdy musely být desítky dětí přeneseny na tyfóvé oddělení. A to vše při počtu 450 ubytovaných dětí i při časté nemocnosti personálu (až později klesá počet dětí na 280, protože jsou nové děti z příchozích transportů ubytovávány na dalších ubikacích). Po roce sbírání zkušeností se podařilo sociální práci převést z nahodilé situační na soustavnější činnost, která alespoň částečně umožnila v rámci předcházení nárůstu problémů uspokojovat některé z jejich základních potřeb.

Nicméně ani sebelepší organizovanost nemohla nahradit nedostatečné prostředky k pokrytí potřeb, jako byla strava, dostatečné oděny, teplo, hygiena či zdravotní péče. Nově příchozí děti byly vydešené, špinavé a většinou nemocné. Ty bylo nutné co nejdříve zdravotně ošetřit, ale pro nedostatečný počet sester dosazených ze zdravotnictví a pro omezený počet míst na marodce nebylo možné se starat o všechny nemocné odděleně. A tak museli být mnozí ošetřováni přímo na ubikacích, infekční choroby se šířily jako lavina⁸ a péče o nemocné zpočátku vytěžovala většinu času sociálních sester/pracovnic. Až pozdější rozšíření marodky a převedení péče o nemocné do jedné z hlavních povinností opatrovnice se ukázalo jako schůdné řešení.

S vedoucí domova a lékařem realizovaly sociální sestry zdravotní a sociální klasifikaci dětí, s cílem vypracovat vodítko pro rozdělování případných přilepšení ve stravě. S tím souvisela i snaha o pravidelné vážení a měření dětí. Pro účely adresnosti možné pomoci byla založena sociální kartotéka obsahující informace o prostředí, z jakého děti pocházely, jak vypadal jejich život před transportem do Terezína a jaké je jejich sociální postavení v Terezíně. Pro děti bez rodičů⁹ nebo otců v Terezíně, které

5 <http://www.ghetto-theresienstadt.info/pages/f/fischerl.htm>

6 Fischerová, Luisa, výroční zpráva Sociální péče v L 417,1943, TMP, IČ 306.

7 Velící vojenská komandantura SS komunikovala s ustanovenou židovské radou starších (součást Židovské samosprávy) a ta s vězni. Zajištění praktického chodu ghetta bylo úkolem Židovské samosprávy rozdělené na administrativní, hospodářské, technické oddělení a oddělení zdravotní a sociální péče. Lagus, K.; Polák J., Město za mřížemi, 2006

8 Epidemie encefalitidy, spály, záškrtu, žloutenky, spalniček, planých neštovic a břišního tyfu, dále děti trpěly psychickými chorobami, podvýživou a tuberkulózou.

9 Děti terezínského sirotčince byly zařazeny do transportu do Osvětimi. Zmínky obsahuje protokol sepsaný s jednou z jejich opatrovnic... „Jel skoro celý zbylý personál (dětského) do-

byly pod hromadným poručenstvím vedoucí sestry ubikace, byli vyhledáváni vhodní opatrovníci.

Součástí péče o děti byla pravidelná kontrola stavu jejich šatstva, prádla a obuvi tak, aby bylo možné objektivně rozdělovat případnou podporu a reagovat na žádosti o ně. Každá z darovaných věcí, jako byly peřiny, kusy šatstva a prádla či obuvi, byla zapisována do sociální kartotéky, aby vznikl přehled a doklad, na kolik je spravedlivě a hospodárně nakládáno s věcmi. Sociální sestry také doprovázely děti do rozdělovny, kde mohly příslušné věci nakupovat za přidělové poukazy. Péče sociálních sester o děti obnášela i spravování a praní dětského oblečení i doplňování výbavy těm dětem, které se musely vydat transportem z Terezína na cestu do koncentračních táborů. K tomu patřila nutnost neustále shánět a doplňovat dětem nezbytné drobnosti, jako náhrady za ztracené lžičky na jídlo, tkaničky do bot, hřeben, toaletní papír, které často nebylo vůbec možné získat a jejich nedostatek způsoboval problémy nejen dětem, ale i sociální sestře, která se vše snažila řešit. K tomu přibyla i potřeba se starat i o děti rodičů „starousedlíků“, kterým došly poslední zbytky jídla.

Z popudu sociálních sester pracovníků byla realizována správkárna šatstva, kde se prádlo rovněž pralo a žehlilo. Později byla zřízena i ústavní kuchyně, kde byly původně jen rozdávány přídělky potravin od Jugendfürsorge, ale později byly již zpracovávány tak, aby bylo možné zajistit co nejvíce vhodnou potravu pro nemocné a oslabené děti a nejnужnější stravu pro děti, které nebyly podporovány ani rodiči ani balíčky příbuzných, známých nebo dobročinných organizací zvenčí a neměly tak jakoukoliv jinou možnost se najíst. Prostory zajistily i pro švadleny, které do té doby sídlily na chodbě, čímž se podařilo soustředit do jedné místnosti švadleny, provoz se špinavým prádlem, sklad prádla a výdej dětem, provoz obuvi do správký, nálezy ztracených věcí i uložení získaného proviantu a získat tak přehled nad pohybem všeho.

Stručnost svého zápisu a vynechání statistických údajů zachycujících obsah sociální činnosti na L 417 Luisa vysvětluje předpokládaným nezájmem čtenářů o zpracovanou problematiku. Jako hlavní obsah sociální činnosti v budově stanovuje: hospodaření s potravinami, prádlem šatstvem, obuví, drobnými potřebami, provoz se špinavým prádlem, nálezy, sklad kufřů s osobními věcmi dětí, péče o kuchyni, švadleny, koordinace práce kuchyně a švadlen a zároveň péče o sirotky a polosirotky (hromadné poručenství). Základními administrativními pomůckami byla sociální kartotéka, hlavní seznam dětí a seznam na vydávání potravin, které umožňovaly ko-

mova, takže jsme se musely ještě trochu postarat o děti. ... Vagónová souprava byla již připravena. Nakládáme s pomocí zbylých dětí zavazadla na vozík a jdeme k hamburským kasárnám. Tam odevzdáváme zavazadla a jdeme do kasáren. Zapisují si jméno a číslo, které máme na tabulce pověšené kolem krku. Pak jdeme nahoru do vykázaných místností. Je už tam skoro plno. Jsou zde ve směs žen a děti, hlavně děti, protože zároveň se zbylým personálem ... Jugendfürsorge odjíždí skoro všichni sirotci. Jsou zde děti v každém stáří. Menší jsou se svými opatrovnice. ... Prosadili jsme u Transportleitung (vedení transportu), že nám dají vagón pro děti a opatrovnice, v poslední chvíli nám tam však ještě nacpali pár starých lidí, kteří nám i tak již dost těžkou cestu ještě ztěžovali. Je nás ve vagóně 71 osob, mimo kufry, tašky a jiná zavazadla. Sedíme těsně, jeden vedle druhého. Uprostřed udělali trochu místa pro láhev s vodou a vědro. Vyjíždíme z Terezína a v Bohušovicích čekáme na doplnění transportu a na odjezd. Vagón je dobytčí. Dveře zaplombovali a okna až na malou štěrbinu zadrátováli. Ve vagóně je strašné dusno. Brzy cítíme, že nebude možno za chvíli dýchat. Svědectví Berty Gerzonové. Dokument je uložen v archivech Yad Vashem

ordinovat péči o děti, v tomto případě vnější podmínky pro jejich růst a vývoj. Veškerý personál, který tuto péči vykonával, byl vybírán tak, aby měl zároveň na děti dobrý výchovný vliv.

Závěrem Luisa Fišerová srovnává sociální práce na budově L 417 terezínského ghetta se sociální prací, kterou studovala a vykonávala v předválečných dobách, a konstatuje, že v terezínské realitě jsou specificky propojeny prvky dvou různých útvarů, které byly původně vykonávány odděleně. Prvky z ústavní péče a prvky z činnosti Okresní péče o mládež – školního lékařství. To souviselo zvláště s charakterem terezínských ústavů a životem v nich. Zápis zakončuje myšlenkou, že pokud by bylo sociálním sestřím/pracovnicím umožněno pracovat dále, bylo by třeba prohloubit spolupráci s lékaři a opatrovnici, vedoucími ve spolupráci se sestrami a zejména péči o sirotky a mimořádné případy dětí, které měly psychicky a jinak nemocné matky. V tomto případě měla na mysli zkvalitnění již zavedené péče zajišťované v rámci spolupráce v rovině: vedoucí a opatrovník na domovech a zároveň v rámci sociální péče o všechny děti.¹⁰

Ve druhém roce pobytu v Terezíně Luisa onemocněla plicní chorobou, a ačkoliv se našli lidé, kteří se jí snažili z vděku a na vlastní úkor přilepšit, nepřijala to a žila pouze z toho, co jí bylo přiděleno. A to, jak hodnotí Pešková, bylo životu málo a k smrti mnoho. Luisa však nechtěla nikoho ohrozit a zároveň se odmítala přizpůsobit specifiku života v „lágru“, kde se každý snažil získat, byť i na úkor druhého, pro sebe co možná nejvíce.¹¹

Nové cíle rozvíjené v sociální práci/péči o děti uvnitř ghetta, které načrtla v závěru zápisu, není již Luise Fischerové umožněno realizovat. Dne 16. října 1944 se dobrovolně přidala k transportu, do kterého byli zařazeni její rodiče, proto, aby se o ně mohla postarat a jak si sama přála, když už nuceně ukončit život, tak alespoň se svými rodiči. Stalo se tak v Osvětimi (Auschwitz), kde všichni zahynuli.

LITERATURA

- In memoriam: Luisa Fischerová, Irena Krausová, Anna Procházková-Kefurtová.* Praha, Organizace sociálních pracovníků 1947.
- Lagus, K.; Polák J., *Město za mřížemi*, Praha, Miloš Uhlíř — Baset 2006.
- Fischerová, L., *Výroční zpráva Sociální péče v L 417, Terezín, 1943.* On-line [cit dne 11-08-2016]. Dostupné z: <http://collections.jewishmuseum.cz/index.php/Detail/Object/Show/object_id/76337>
- Gerzonová, B., *Zlatý Terezín aneb svědectví o Osvětimi.* Yad Vashem. On-line [cit dne 11-08-2016]. Dostupné z: <<http://kostlan.blog.respekt.cz/zlaty-terezin-aneb-svedectvi-o-osvetimi/>>
- Ghetto Theresienstadt, Lexikon: Fischer, Luisa. On-line [cit dne 11-08-2016]. Dostupné z: <<http://www.ghetto-theresienstadt.info/pages/f/fischerl.htm>>
- Vidláková, M., *Terezínští vychovatelé.* On-line [cit dne 11-08-2016]. Dostupné z: <<http://katalog.terezinstudies.cz/cz2/TI/newsletter/newsletter19/vychovatele>>

10 Fischerová, Luisa, výroční zpráva Sociální péče v L 417, 1943, TĚMP, IČ 306.

11 Pešková in *In memoriam: Luisa Fischerová, Irena Krausová, Anna Procházková-Kefurtová.*